

izdvajaju jednostavnim i čistim volumenima. Likovnu cjelovitost prostora postiže odmjerenom primjenom suvremenih materijala. Važnije su mu realizacije: školska poliklinika (1961), srednja ekonomska škola (1962), crkva Sv. Obitelji i samostan Sv. Josipa (1969), stambeno-poslovne zgrade u Ulici R. Boškovića (1971), Sveučilišnoj ulici (1974), uz Ulicu J. Dobrile (1977) i na Špinutu (1980) u Splitu; restoran i paviljonske hotelske zgrade (1966) u Supetru; robna kuća »Dalma« (1968), stambene zgrade kaskadnoga tipa (1972), obiteljske kuće u nizu uz Cetinu (1973) i zgrada na Punt (1975) u Omišu. Sudjeluje na natječajima za rješenje područja Špinut-Poljud (1963, I. nagrada), hotelski kompleks i pastoralni centar (1971), sportsko-rekreacijsku zonu Špinut-Poljud sa stadionom NK »Hajduk« (1975) i za kompleks poslovnih objekata na Trgu Hrvatske bratske zajednice (1980, I. nagrada) — sve u Splitu. Izlagao u Splitu (1967, 1968. i 1972). Osvrte na urbanističko-arhitektonska zbivanja u nas objavljuje u listovima »Hortikultura«, »Čovjek i prostor«, »Slobodna Dalmacija«, »Nedjeljna Dalmacija«, »Novi list«, »Večernji list«.

LIT.: A. Pasić, Poetika stadiona, Telegram, 4. VIII. 1972. — Ž. Čorak, Grad i groblje, Nedjeljna Dalmacija, 13. VIII. 1972. — I. Maroević, Arhitektura 70-ih godina u Hrvatskoj (katalog), Zagreb 1982. — Arhitektura u Hrvatskoj 1945–1985, Arhitektura, Zagreb 1986, 196–199. — T. Odak, Stanovanje je arhitektura, Arhitektura, 1989–1991, 208–210. J. M. M.

GOTOVAC, Tomislav, likovni umjetnik (Sombor, 9. II. 1937). Diplomirao filmsku režiju u Beogradu 1976. Živi i djeluje u Zagrebu od 1977. Fotografijom se bavi od kraja 50-ih godina, eksperimentalnim filmom i multimedijским istraživanjima od 1960. God. 1967, u okviru Festivala eksperimentalnoga filma (GEFF) u Zagrebu, izvodi prvi happening »Naš happ«. Između 1962–77. snimio je dvadesetak eksperimentalnih filmova. Od 1962. započinje seriju posebnih umjetničkih aktivnosti u središtu kojih se nalazi sam autor kao medij (performance). U Zagrebu izvodi zapažene i provokativne umjetničke akcije »Čišćenje ulica«, 1980; »Prodavanje novina«, 1981–84; »Zagreb, volim te«, 1981; »Superman«, 1984; »Paranoia Art«, 1986; »Pad Bastille 14. srpnja«, 1991, te grafite pred publikom (1992). Kroniku svojih akcija objavljivao je u »Studentskome listu« i »Poletu«. God. 1991. izlagao je na izložbi »Rhetorical Image« u New Yorku (New Museum).

LIT.: M. Susovski, Tomislav Gotovac (katalog), Zagreb 1979. — Ž. Koščević, Akcije Tomislava Gotovca, ŽU, 1982, 33–34. — M. Bašić i Z. Simić, Tom Gotovac Story, Polet, 30. VI. 1989. Ž. K.

GRABOVAC, selo u Imotskoj krajini. Prema arheol. nalazima (kamene sjekire, keramika, bakreni i brončani predmeti) naseljeno već u prapov. doba. Iz rim. doba su ostaci utvrda, nalazi novca i grob s reljefnom pločom. Kroz selo je prolazila rim. cesta, a nova je izgrađena u doba franc. vladavine u Dalmaciji. Uz župnu crkvu (sagrađena 1722) očuvana su četiri stećka, ukrašena reljefima, od kojih su tri uzidana u sakristiju crkve.

LIT.: F. Bulić, Novi prehistorijski nahodjaji u Grabovcu, VjAHD, 1898, 14–15. — L. Katić, Stećci u Imotskoj krajini, SHP, 1954, str. 152–157. — N. Cambi, Nuove scoperte di archeologia cristiana in Dalmazia, Actes du XIe Congrès international d'archéologie chrétienne, Roma 1989. N. B. B.

GRABOVAN, Jovan (Četirević), slikar (Grabovo, Albanija — Osijek, oko 1790). Potječe iz obitelji ikonopisaca. Prvo njegovo potpisano djelo je *Raspeće* iz Šikloša u Mađarskoj (1733). Nastanio se u Osijeku i slikao u Slavoniji. U doba kada je već bilo srp. slikara školovanih u Beču ili kod rusko-ukrajinskih majstora, G. je zadržao konzervativne odlike ikonopisa. Prvi njegov veći rad je ikonostas u Molovinu kraj Iloka (1772), potom slijede ikonostasi u selu Orahovici i manastiru Lepavini (1775), u Podgorcima kraj Bjelovara 1777, u Velikom Pogancu 1779, Sredicama, Gudovcu i Velikoj Pisanici 1780, Pavlovu 1783. te Podravskoj Slatini 1785.

LIT.: M. Jovanović, Jovan Četirević Grabovan, Zbornik za likovne umetnosti (Novi Sad), 1965, 1. — V. Borčić, Zbirka ikona Odjela Srba u Hrvatskoj Povijesnog muzeja Hrvatske (katalog), Zagreb 1974, str. 9–10, 77–86. — Ista, Zbirka slika Odjela Srba u Hrvatskoj Povijesnog muzeja Hrvatske (katalog), Zagreb 1978. R.

GRABOVAN, Konstantin, slikar (Osijek, 1761 — oko 1820). Sin, a vjerojatno i učenik, slikara J. Grabovana. Slikao je 1795. s Lazarom Meičem ikonostas crkve u Slavanskom Kobašu. God. 1802. naslikao je ikonu na mramornom križu u porti pravoslavne crkve u Osijeku.

GRABUŠNIK (Grabuschnig, Grabusnik, Grabosnik), Franjo, zidar (XIX. st.). Javlja se u Varaždinu prije 1840. God. 1850. predložio (s F. Arnoldom i Bogomirom Siegertom) plan za adaptaciju palače Erdődy-Patačić u vojarnu, a 1850. plan za gradnju jednokatne gostionice u Knežincu u koju se trebala uklopiti drevna knežinečka kula.

LIT.: I. Lentić-Kugli, Varaždinski graditelji i zidari 1700–1850, Zagreb 1981.

F. GOTOVAC, stambena zgrada na Špinutu u Splitu

GRACIJANOV DEKRET (Gratiani decretum cum glossis), iluminirani rukopis iz XIV. st. u dominikanskome samostanu u Dubrovniku. Inicijali i minijature živih boja na zlatnoj pozadini imaju stilske oznake bolonjske minijatorske škole XIV. st. Ima ih na devet stranica. Ističe se inicijal P s dva prizora krštenja djeteta.

LIT.: H. Folnesics, Die illuminierten Handschriften in Dalmatien, Leipzig 1917. — Minijatura u Jugoslaviji (katalog), Zagreb 1964. R.

GRAČAC, naselje u J Lici, podno S padina Velebita, nastavano od prapov. doba (halštatska nekropola, rim. nalazi). Tragovi srednjovj. grada na *Gradini* blizu kat. crkve. Tu je bilo sijelo stare otučke župe. Grad se spominje 1302–1509; bio je u posjedu Ivana Karlovića. U tur. vlasti 1527–1687. Barokna župna crkva Sv. Jurja iz XVIII. st. stradala je u II. svj. ratu. U njoj je kasnobarokni epitaf grofa Kneževića (1781). U okolici Gračaca na groblju uz Otuču tri metra visok monolitni nadgrobni križ na grobu I. Balenovića iz XVI. st.

LIT.: A. Horvat, Veliki monolit uz Otuču, Bulletin JAZU, 1974, 1–3.

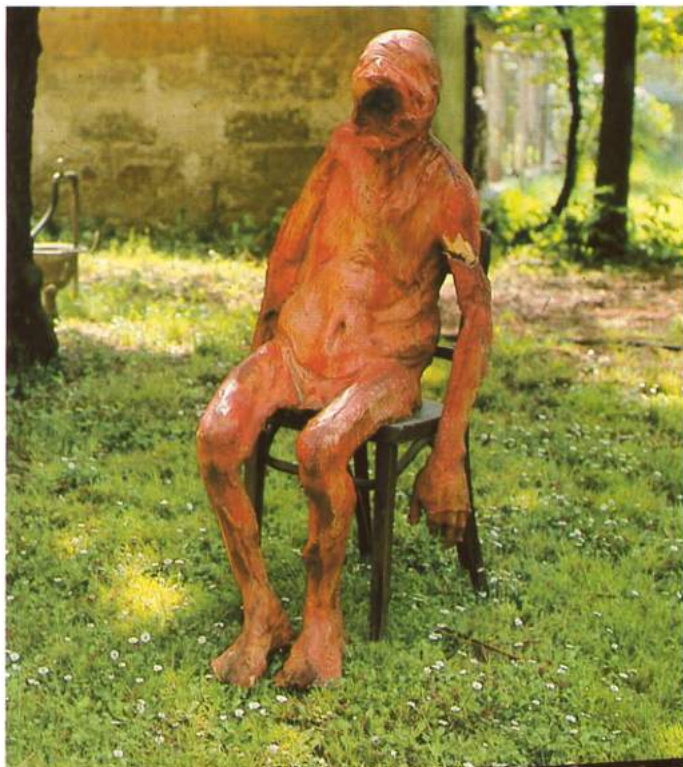
A. Ht.

GRAČAN, Stjepan, kipar (Prugovac, 28. II. 1941). Studirao je povijest umjetnosti i psihologiju u Zagrebu 1961–63; diplomirao na Akademiji 1967 (A. Augustinčić). Objavljivao je kritike u osječkom listu »Glas Slavonije« 1969–71. Bio je suosnivač i član lik. grupe »Biafra« (1970–78). U skulpturi naglašava izražajnost oblika, dovedena do paroksizma kritičke i humanistički angažirane tematike. Ljudski lik izobličen je u skladu sa svojim sadržajem, postavljen na tlo, zavijen gazom ili patiniran (*Tragovi*, 1970; *Grupa X*, 1971; *Dvije lutke sa Sinaja*, 1973). Autor je spomenika V. Nazoru u Zagrebu (1972), A. Cesaru u Osijeku (1974), žrtvama fašizma u Zatonu (1981) te Mariji Jurić-Zagorki (1991).

T. GOTOVAC, umjetnička akcija *Zagreb, volim te*

S. GRAČAN, Bez naziva XXXI.

Samostalno je izlagao u Osijeku (1962, 1966, 1968, 1977, 1993), Zagrebu (1988, 1991, 1992) i Hamburgu (1993).

LIT.: Đ. Kadijević, Nojeva barka, NIN, 26. III 1972. — J. Petrović, Biafra, Pitanja, 1975, 6. — Z. Rus, Gračan (katalog), Osijek 1977. Z. Poz.

GRAČENICA, selo kraj Kutine. Drvena kapela Sv. Fabijana i Sebastijana s trostranim završetkom pokrivena je šindrom; iz strmoga krovišta glavno-

GRAČIŠĆE, palača Salamon

ga pročelja izdiže se tornjić. U kapeli je oltar iz 1718. Na antependiju je naslikan Sv. Sebastijan među buketima cvijeća.

GRAČIŠĆE, grad na strmome brdskom hrptu u srednjoj Istri. Djelomično su očuvani srednjovj. zidine, gradska vrata i ugaona valjkasta kula (iz 1500). Kraj unutrašnjega ulaza u grad je loža (1549). Na trgu su reprezentativne građevine: palača obitelji Salamon (XV. st., s biforom u oblicima mletačke gotike na prvome katu), ostaci sklopa povremene rezidencije pićanskih biskupa s tzv. »biskupskom kapelom« (XV. st., gotika srednjoeur. podrijetla, rebrasti svod u brodu i poligonalnoj apsidi, prozori s kružićem), zavjetna crkva Sv. Marije, četverokutna tlocrta, šiljasta bačvasta svoda, fundacija Petra Beračića, rad graditelja Denta iz 1425 (u unutrašnjosti su nađene gotičke freske). — Većina novijih kuća ima pred pročeljem gospodarsko dvorište, a obrtničke kuće na »Potoku« (XVI—XVIII. st.) redaju se na samoj ulici s radionicama u prizemlju. Ulica »Pod Sv. Fumiju« očuvala je nizove kuća iz XV. st.: konoba u prizemlju, izvorno jedna prostorija za stanovanje na katu, vanjsko stubište. U trobrodnoj crkvi Sv. Fumije (tri četverokutne »upisane« apside iz 1383) čuva se drveno romaničko raspelo iz poč. XIII. st. Trobrodna župna crkva iz 1769, barokna pročelja, ima rezbarene korske klupe, crkveno ruho i liturgijski pribor iz XVIII. st. U ruševnoj crkvi Sv. Pangraca nalaze se ostaci fresaka iz XV. st.

LIT.: A. Gnirs, Izvještaji u MCC, 1912, str. 183; 1915, str. 240. — C. Budinich, Spitzbogige Bauwerke in Istrien und den angrenzenden Gebieten, Jahrbuch CC, 1916, Beiblatt. — Inventario degli oggetti d'arte d'Italia, Provincia di Pola, Roma 1935, str. 165—166. — D. Klen, Iz prošlosti Gračišća, Bulletin JAZU, 1960, 1. — B. Fučić, Petar Beračić, »fundator« u Gračišću, ibid., 1960, 1. — R. Ivančević, Model srednjovjekovnog Gračišća, Peristil, 1965—66, 8—9. B. F.

GRAD (burg, tvrđi g., stari g., utvrđeni g., kaštel, plemićki g.), utvrđeno sjedište feudalnoga gospodara koje služi za obranu od neprijatelja i stanovanje na strateški istaknutu i redovito teže pristupačnu položaju. Na takvim se položajima tlocrt grada morao prilagoditi terenu, dok se u ravnici mogao razviti slobodnije. Radi bolje obrane neki su burgovi naokolo ili na prirodno najslabije zaštićenu mjestu imali jarak napunjen vodom, preko kojega se spuštao most. Najvažniji dio grada jest *obrambena kula* (franc. *donjon*, njem. *Bergfried*), četverokutna ili kružna tlocrta, podignuta na najistaknutijem mjestu. Služila je i za stanovanje ako unutar gradskih bedema nije bilo posebne zgrade za tu namjenu. Gradovi su bili opasani bedemom, mjestimično pojačanim kulama, a redovito su građeni od kamena, rjeđe od opeke. Vremenski se podudaraju s razdobljem razvijena feudalizma (XII—XVI. st., romanika, gotika, renesansa), premda se gdjgdje pojavljuju i prije. Ispod nekih gradova ili oko njih razvila su se podgrada (naselja građana), od kojih su neka također bila zaštićena zidovima. Uglavnom u XVII. st. feudalci napuštaju teško pristupačne burgove i grade dvorce na povoljnijim položajima svojih imanja.

U ispravama se naši burgovi spominju prije provala Mongola u Hrvatsku (1241), no taj je napad dao jak poticaj za njihovu gradnju. U ravnici su zaštićeni močvarnim tlom (*Durđevac*, *Ribnik*), a na brdima strminama (*Belec*, *Okić*, *Grebengrad*, *Pusta Bela*, *Klis*, *Voćin*, *Mrsingrad* na visini od 1097 m). Gradove u ravnici često su branili jarci ispunjeni vodom (*Konjščina*). Mnogi su na klisurama iznad rijeke (*Blagaj*, *Drežnik*, *Ozalj*, *Slunj*, *Nečven*), neki nad ponorom (*Pazin*, *Ogulin*). Katkada su smješteni na prapov. ili rimskim utvrdama (*Kolođvar*, *Boljun*, *Čukor*). Većinom su u zabitnim područjima (*Starigrad kraj Ružice*, *Dobra Kuća*). Među najvećim utvrđenim gradovima su: *Samobor*, *Ružica* i *Medvedgrad*. Taj je, što je rjeđi slučaj, dijelom građen od klesanaca, kao npr. i *Bedemgrad* Gorjanskih ili *Ribnik* Frankopana. Vanjski je plašt burga najčešće od priklesana kamena, ali i od opeka, osobito u Slavoniji i u Srijemu (*Kolođvar*, *Erdut*, *Šaregrad*); neki su samo nadograđeni opekama (*Stupčanica*). Drveni se burgovi nisu sačuvali (*Britvić*, *Blaguša*). — Burgovi su većinom bili opasani zidom, a u njih se ulazilo preko gradskoga jarka pokretnim mostom kroz kulu (*Medvedgrad*, *Krstinja*), koja ponekad štiti ulaz u grad (*Zrin*). Utvrđeni grad je rjeđe kružna tlocrta (*Pakrac*, *Viškovci*) ili kojega drugoga oblika (*Bilaj*, *Čaklovac*), a najčešće kvadratična (*Samobor*, *Stupčanica*, *Dubovac*, *Brinje*, *Modruš*). Kada u burgu nema posebne stambene zgrade, u obrambenoj kuli se i stanuje (*Klokoč*, *Karlobag*, *Perušić*, *Gvozdansko*). Ima gradova bez obrambene kule (*Cesargrad*, *Kostel*, *Belec*, *Milengrad*, *Zelingrad*, *Kamengrad*, *Slunj*, *Grobnik*) a tada je za stanovanje uređena palača (palas, hiža). Kod takve vrste arhitekture utilitarnost prevladava nad estetskim momentom, no ipak, i neki gradovi stilskim osobinama ukazuju na vrijeme postanka. Na romaniku npr. upućuju oblici